

ÅLANDSFRÅGAN

I FINLANDSSVENSKT PERSPEKTIV

Av riksdagsmannen, jur. d:r J. O. SÖDERHJELM, Helsingfors

SEDAN tyskarna senhösten 1918 lämnat Finland, och sedan ententepolitiken något år senare upphört med sin aktivitet i det forna tsarrikets periferiska delar samt i följd härav den engelska flottan dragits bort från Finska viken, stod Finland isolerat och ensamt utan annat stöd eller skydd än det, man hoppades Nationernas Förbund i framtiden skulle komma att kunna lämna. Ett samgående med Sverige var vid denna tidpunkt uteslutet. Den finska folkmentaliteten, som betraktade svenskheten i Finland som en fiende, kunde omöjligt bortse från sambandet mellan svenskt i Finland och svenskt i Sverige. Ålandsfrågan var dessutom aktuell, och slutligen saknades vid denna tidpunkt i Sverige en vidare bas för ett samgående med Finland.

I denna situation uppbyggde herr Holsti, nästan enväldig ledare för den finländska utrikespolitiken under åren 1919—1922, det s. k. baltiska samarbetet. Meningen var att mellan Finland i norr och Polen i söder skulle skapas ett statsblock (där Litauen dock t. v. måste lämnas åsido), som genom ömsesidig hjälp skulle giva medlemmarna garantier mot angrepp från öster. Trots att upprepade ministermöten höllos och trots vältaliga bankettal visade det sig dock svårt att denna väg få till stånd något positivt. De fördelar, samarbetet med de s. k. randstaterna kunde bjuda Finland, voro icke vidare betydande, men riskerna desto större. När herr Holsti, fullföljande randstatspolitiken till dess logiska slutmål, år 1922 undertecknade det s. k. Warschau-avtalet, varigenom ett defensivförbund, visserligen mycket löst och högst vagt formulerat, ingicks mellan Polen, Estland, Lettland och Finland fick han varken sin egen regering eller ännu mindre riksdagen med sig samt lämnade politiken för mer än ett årtionde. Efter hans fall fortgingo visserligen de baltiska ministermötena, men intresset för randstatspolitiken avtynade småningom helt och hållet.

Under cirka tio år var Finland utan utrikespolitik. Våra herrar gonade sig visserligen såsom andra staters i de internationella storheternas sol i Genève och excellerade i N. F.-trohet, men någon utrikespolitik drevs icke. Märkligt är att under dessa samma år även intresset för försvarsfrågor svalnade; man levde i en viss reaktion efter de jätteansträngningar, som den första självständighetstidens uppbyggande arbete på försvarsväsendets område fordrat. De ekonomiska och sociala frågorna upptogo nu regeringarnas och riksdagarnas intresse. Det var ju dessutom relativt lugnt i Europa; varför tänka på en så osannolik eventualitet som allmänt krig? Och även om man någon gång reflekterade över sin isolering, huru bryta denna? Den baltiska orienteringens saga var all, Tyskland var svagt och Sverige var ej heller starkt. Folkopinionen var dessutom varken i Sverige eller Finland mogen för realpolitiskt handlande; som bevis härpå må endast hänvisas till fallet Hederstierna.

Men tiden red fort dessa år. Under inverkan av faktorer, vilkas analys här skulle föra för långt, framkommo i Finland åren 1934—1935 två märkliga förslag, det ena rörande försvarsmaktens utrustning och det andra rörande den nordiska orienteringen. Båda hade samband icke blott med det världspolitiska läget, utan även och kanske allra främst med den växande försvarsviljan och nya inställningen till försvarsfrågan i Sverige. När man i Sverige började med sakliga ögon betrakta världssituationen och den egna försvarsberedskapen, då började man det även i Finland, och då fingo militärerna mod att framlägga sina krav och vunno det gehör de tidigare saknat. När man i Finland fick klart för sig styrkan av den svenska opinionen för stärkande av försvarsmakten, fick man även ögonen öppnade för den väg Finlands utrikespolitik borde följa. Det är ingen tillfällighet att i Finlands riksdag den nordiska orienteringen proklamerades den 5 december 1935, några månader efter publicerandet av den svenska försvarsberedningens betänkande. Finlands officiella anslutning till en nordisk politik hade i de flesta kretsar övervägande, i vissa kretsar t. o. m. uteslutande militärpolitiska bevekelsegrunder. Motiveringen för den nordiska politiken var i verkligheten tillförselfrågan i krigstid, nyttan av den svenska flottans skydd för trafiken till och från vårt land, den svenska industriens produktionsförmåga och Sveriges fördelaktiga läge som transitoland.

Den nordiska orienteringen har under de tre åren sedan dess

officiella proklamerande utlöst en massa tal och icke obetydligt ökat konsumtionen av brända och destillerade drycker också i Finland. Även mycket av positiv betydelse har den uträttat. En avgörande vändning i Finlands politiska utveckling har deklARATIONEN av den 5 december 1935 dock ännu icke medfört. På djupet äro de icke-nordiska krafterna fortfarande i full verksamhet.

I detta ännu helt labila läge har Ålandsfrågan kommit upp. Från första början har Ålandskonventionen varit så konstruerad, att dess garantisystem saknat reellt värde. Det må nämnas att redan i december 1921, när Ålandskonventionen var före i Finlands riksdag för ratificering, den svenska riksdagsgruppens ledare, herr Estlander, påyrkade att garantien för Åland skulle stärkas genom den finländska utrikespolitikens inriktning mot Sverige. Men det har tidigare varit utsiktslöst att alls tänka på en förstärkning av garantierna. I Finland har man visserligen hela tiden varit fullt medveten om deras bräcklighet, men i Sverige har detta knappast varit fallet. Det behövdes att på en gång krigshotet blivit överhängande, N. F:s svaghet uppenbar och den nordiska vänskapen högljutt proklamerad, för att betingelserna för de nödvändiga ändringarna av konventionen skulle inträda. Detta exceptionellt gynnsamma läge måste den finländska regeringen självfallet utnyttja. Och lika givet var att dess första åtgärd bestod i en hänvändning till Sveriges regering.

På det militära området har det visat sig att de båda regeringarna utan svårighet nått enighet. På det nationella möta ännu svårigheter.

Som självklar förutsättning för de föreslagna modifikationerna i Ålandsbestämmelserna synes mig böra uppställas att dessa ej i någon del få äventyra svenskheten på Åland. Blott uttryckliga garantier formulerade i klara lagstadganden kunna giva ålänningarna full trygghet. Bland de fordringar, som böra uppställas, synes mig kravet att de trupper, som förläggas till Åland, skola ha en klart svensk karaktär vara mest betydelsefullt. Dessa trupper skola höra hemma antingen på Åland eller i det svenska Finland. Icke endast de åländska värnpliktiga, utan alla trupper skola kommenderas på svenska; detta är redan nödvändigt ur synpunkten av samarbetet mellan fastlandstrupperna och ålänningarna, och alldeles oundgängligt om man opererar med hypotesen om rikssvenska styrkors uppträdande på Åland i vissa förutsatta fall. Av stor betydelse är att garantier skapas för befälets

och underbefälets svenskhet. Det är icke nog att officerare och underofficerare skola kunna svenska, utan de böra även vara svenskar; skillnaden mellan dessa två begrepp är i våra dagars Finland betydande. De åländska värnpliktiga böra icke mot sin vilja kunna förläggas utom Åland. I den finländska regeringens förslag till landstinget hette det, att ålänning icke kunde »åläggas att varaktigt fullgöra sin värnplikt utanför landskapet». Ordet varaktigt innebär emellertid en fara. Värnpliktiga sändas ju på allehanda sådana kurser, vilka utgöra en väsentlig del av modern utbildning; alla studenter och likställda i Finland skola genomgå reservofficersskola. Men i dessa kurser är mestadels reservofficersutbildningen uteslutande finsk. Ett stadgande, som möjliggör kommenderingar av ålänningar utom Åland, kan icke godtagas på andra villkor än att de skolor, kurser eller truppedelar, dit kommenderingen sker, äro helt svenska.

Lämpligast vore att den åländska vapentjänsten skulle få formen av ett hemvärn, kort aktiv tjänstgöring och längre beredskapskyldighet, t. ex. med handvapnen i hemmen. Det finnes specialformationer i Finland av olika slag, där liknande system tillämpas, t. ex. i fråga om de halvaktiva skyddskårerna på Karelska näset, vilka i händelse av mobilisering eller krigsfara omedelbart skola samarbeta med de aktiva täcktrupperna vid gränsen.

Men icke endast i fråga om värnplikten böra ålänningarnas berättigade fordringar tillgodoses. Förhållandet mellan den finländska regeringen och ålänningarna har ej alltid varit det bästa. Tillämpningen och tolkningen av självstyrelselagen för Åland har förorsakat många slitningar. Felet härtill har uppenbarligen främst legat på fastlandet; man har varit njuigg och oförstående mot ålänningarna. I de minsta frågor har man trakasserat dem och alltför ofta i onödan åberopat riksintresset som en förevändning att upphäva av landskapet fattade beslut. Knappast någon enda åländsk motion har godkänts av finska riksdagen. Ålänningarna ha kanske ibland varit svåra att tillfredsställa, men detta har ej varit tillräcklig orsak till den småaktighet, som visats. När t. ex. Ålands landsting beslöt förlänga fridlysningstiden för kräftor på Åland med två veckor, upphävdes detta beslut av republikens president såsom stridande mot riksintresset.

Överdriven är heller icke ålänningarnas fordran att de garantier, de erhållit genom Genève-besluten 1921 vid Ålandskonfliktens lösning, lojalt iakttagas. De stadganden i den s. k. åländska ga-

rantilagen, som avse jordbesittningens tryggande, ha emellertid så utformats att de icke motsvara vad som med dem avsetts. Någon aktuell fara för den åländska jorden föreligger väl ej, men väl en permanent orsak till bekymmer och missnöje, som utan svårighet kan avlägsnas.

Det kan icke anses vara oskäligt, om ålänningarna i utbyte mot att de frivilligt påtaga sig en så tung börda som värnplikten skulle erhålla gottgörelse i form av sådana förtydliganden i självstyrelselagen och garantilagen, att konflikterna med riksmyndigheterna skulle upphöra. Ålänningarna fordra ej mera än vad som ursprungligen gavs dem, och det är därför ej inkorrekt, om Sverige, som i Genève 1921 främst arbetade på dessa bestämmelsers antagande, nu fordrar sådana omformuleringar, som göra slut på vidare vantolkningar.

Ålänningarnas motstånd mot alla ändringar i Ålands rättsliga ställning måste man förstå. För ålänningarna har neutraliseringen och demilitariseringen, friheten från värnplikt, självstyrelsen och självförvaltningen, allt tett sig som rättigheter på evig tid, genom N. F. tilldelade Ålands befolkning av Europas alla makter. Nära tjugo års inlevelse i känslan av den mest fullständiga trygghet och därtill en viss isolering såväl från Sverige som från Finland ha åstadkommit en sinnesstämning, ur vilken uppvaknandet till våra dagars krassa verklighet varit allt annat än behagligt. Att de ej omedelbart med förtjusning accepterat mer eller mindre lösa förslag kan ej förvåna. Och att man ej hyser något större förtroende till Finlands försäkningar framgår av det jag nyss nämnde. Hade Finlands regering under årens lopp visat en positiv inställning till den åländska självstyelsen, hade man behandlat Finlands svenskar och ålänningarna med generositet och hade man slutligen förknippat de uppoffringar man i det ändrade internationella läget fordrade av ålänningarna med komensationer på annat håll, så hade jordmånen på Åland för en förändring av dess ställning varit en alldeles annan än nu. Och när den finländska regeringen till Ålands landsting lämnade ett förslag i värnpliktsfrågan, som alls ej motsvarade vad man under hand talat om i Sverige och Finland, samt ytterligare presterade okloket att tillfoga ett hot, tjänstgöringen i sjöfartsväsendet, så kan man ej förvåna sig över den åländska mentalitet vilken tog sig uttryck vid urtima landstingets första sammanträden.

På finlandssvenskt håll reagerade man i allmänhet positivt till

ryktena om ett finländskt-svenskt samarbete på Åland. Den allmänna opinionen var uppenbarligen för saken, speciellt sedan man kommit underfund med vad de båda regeringarnas planer egentligen avsågo. Det kom bl. a. till uttryck i en broschyr som de finlandssvenska studenterna publicerade och distribuerade på Åland. Det visade sig även, att ett samarbete mellan ålänningarna och finlandssvenskarna blev nödvändigt för utformandet av de åländska motkraven. Den svenska politiken har på sådant sätt funnit en positiv uppgift i arbetet att upplysa opinionen om nödvändigheten av att ändringarna i Ålands ställning åtföljas av nationella garantier och att i detta sammanhang den åländska självstyrelsen erhåller den utformning, som ursprungligen avsetts.

Förhandlingarna i Ålandsfrågan öppna emellertid större och ännu mera betydelsefulla perspektiv. Det väger i våra dagars Finland mellan det svenska inflytandet, den nordiska orienteringen å ena sidan och de svensk-fientliga, finsk-nationella instinkterna å den andra. Dessutom finnes sedan 1918 en inrotad tyskbeundran, som också är antinordisk. I den finska delen av Finlands folk, i varje dess organisation, ja, i snart sagt varje individ kämpa dessa krafter om herraväldet. Nästan överallt kan man med rätt behandling bringa i dagen ett nordiskt drag, en böjelse för nordiskt tänkesätt och nordisk samhällsåskådning. Det råder intet tvivel om att ifall blott den nordiska delen av den finska mentaliteten uppmuntras och vårdas, i Finland småningom skulle växa upp en verkligt nordisk stat och ett nordiskt folk.

För ett ungt folk och en ny stat i ett sådant utsatt läge som Finlands måste omsorgen om tryggheten mot yttre våld gå framom allt annat. Den, som kan giva Finland ett så gott stöd, som i dessa tider blott är möjligt, vinner också ett dominerande inflytande på Finlands såväl yttre som inre öden. Om den nordiska orienteringen uppfyller de förhoppningar, som nu ställas på densamma, så vinna de nordiska elementen övertaget. Stärker det nordiska samarbetet däremot icke Finlands försvarspolitiska ställning, förlorar det snart sitt grepp om den finska folkopinionen. De absolutistiska och antinordiska krafterna stärkas, det nordiska embryot i finskt väsen förkväves och det kollektivistiska purfinska åskådningssättet vinner segern.

Den aktuella Ålandsfrågans lyckliga lösning måste betraktas såsom prövostenen för den nordiska orienteringens allvar och betydelse. På finskt håll vaktar man ganska skeptiskt på om

Sverige verkligen i Ålandsfrågan skall kunna göra Finland de stora tjänster, man hoppats på och som den nordiska orienteringens vänner förespeglat. Föra förhandlingarna icke till resultat, vad händer då? Sannolikt komma de nordiska festbanketterna att fortsätta och även ett realpolitiskt samarbete fortgå mellan Finland och Skandinavien. Och det är knappast troligt att Finlands utrikesledning efter ett eventuellt avbrytande av Ålandsförhandlingarna direkt skulle kasta sig i Tysklands armar. Men att Finlands regering i längden skulle kunna stå passiv, låta Ålands utsatta läge fortfara att utgöra en direkt fara för landet i dess helhet, detta är ej antagligt. Den nuvarande regeringen med sitt starka socialdemokratiska inslag skulle väl icke vidtaga åtgärder för Finlands avlägsnande från det nordiska blocket, men vart skulle t. ex. en efterföljande finsk borgerlig regering vända sig? Sådana perspektiv äro ej glada.

Vad den nordiska orienteringen betyder för finlandssvenskarna är det onödigt att nämna. De ha från första början kämpat för att av Finland göra en nordisk stat. Deras inflytande är ej mera stort nog för att de ensamma skulle kunna genomföra sitt program. Men med svensk hjälp kan mycket nås, som nu synes utom räckhåll.

För finlandssvenskarnas del betyder ett svenskt engagement i Finland mer än man i Sverige kanske anar. Den nuvarande regeringen i Finland och vissa dess eftersägare påstå visserligen, att det är slut på språkstriden i vårt land. Detta är en skönmålning, tyvärr utan motsvarighet i verkligheten. Sedan universitetet förfinskats, ha visserligen i lagstiftningsväg inga nya attacker gjorts mot svenskarnas ställning, men desto häftigare komma angreppen på andra fronter. Just nu är det främst namn- och skyltpolitiken som väcker uppmärksamhet. Men farligast är den med rikliga penningemedel även ur statskassan understödda förfinskningsskampanjen på den svenska landsbygden. Det svenska näringslivet, som jämte den svenska landsbefolkningen utgör svenskhetens livsnerv, är även föremål för finsk uppmärksamhet.

Bindes Finlands politik till Sveriges, så råder det ej tvivel om att icke mycket från svensk sida utan någon direkt inblandning kan göras för finlandssvenskarna, både direkt och indirekt.

Vilken hänsyn finlandssvenskarna kunna vänta under en icke nordisk finländsk utrikespolitisk regim visas av ett exempel från randstatspolitikens tid. I herr Holstis Warschau-avtal av

1922 ingick en bestämmelse att de kontraherande staterna skulle ömsesidigt garantera sina minoriteter »alla de rättigheter och friheter, vilka för dem trygga bevarande och den fria utvecklingen av deras nationella kulturorganisationer». Efter litet tidningskriveri i den finska pressen tillkom i skyndsam ordning en tilläggsdeklaration, undertecknad liksom själva avtalet av Polens, Lettlands, Estlands och Finlands ombud, däri det säges »att artikel V, angående folkminoriteterna, alls icke åsyftar Finland». Som en kuriositet må även nämnas att av alla främmande nationer tyskarna, de nordiskt-germanska idealen till trots, mest målmedvetet använda finska namn, mest ivrigt ansluta sig till finskt betraktelsesätt och mest fullständigt negligera den svenska språkgruppen och det svenska språkets existens i Finland.

Så som läget gestaltat sig avgör Ålandsfrågans öde även Finlands utrikespolitiska orientering. Från finlandssvensk synpunkt kan man icke annat hoppas än att ett sådant resultat nås, som öppnar möjligheter till intet mindre än till ett fullföljande av Sveriges största historiska gärning, österlandets indragande i den västerländska kulturkretsen.